

روابط دوجانبه هند و فدراسیون روسیه: ۲۰۲۴-۲۰۱۴

محمد مهدی خزاعی

دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات شبه قاره هند، دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه

چکیده

فهم کیفیت و نوع روابط هند و روسیه در صحنه روابط بین الملل امروز دارای اهمیت است. مواردی نظیر همراهی هند با اتحاد جماهیر شوروی در سال‌های جنگ سرد به ویژه در زمان نخست وزیری ایندیرا گاندی، حضور هند به عنوان یک قدرت نوظهور و روسیه به عنوان عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد و یک قدرت نظامی در سازمان‌های همکاری شانگهای و بریکس و تلاش آن‌ها برای شکل دادن به یک نظم جدید جهانی چند قطبی و تجارت تسلیحات و انرژی بین آن‌ها حتی پس از بحران اوکراین جملگی شواهدی بر اهمیت فهم نوع روابط این دو کشور هستند. هند علیرغم روابط همه‌جانبه با ایالات متحده به تحریم‌های غرب علیه روسیه نپیوسته و با این کار سیاست خارجی مستقل خود را نشان داده است. سوال اصلی که این مقاله درصدد پاسخ به آن است، عبارت است از اینکه روابط دوجانبه هند و روسیه از زمان روی کار آمدن نارندرا مودی به عنوان نخست وزیر هند از سال ۲۰۱۴ تا سال ۲۰۲۴، چه تغییراتی داشته و چرا با وجود فشارهای غرب این روابط حفظ شده و در مقاطعی افزایش یافته است؟ این مقاله در تلاش است با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و بهره گیری از داده های کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها و مقالات به این سوال پاسخ دهد. فرضیه مقاله نیز آن است که دلایل استراتژیکی هند به دلیل استقلال استراتژیکی که سعی می‌کند در سیاست خارجی خود اعمال کند و روسیه با هدف فرار از انزوایی که غرب درصدد است بر مسکو تحمیل کند، در پی حفظ و تعمیق روابط دوجانبه بین خود بوده اند. مزیت های اقتصادی شامل تجارت انرژی و تسلیحات، بر انگیزه دو طرف جهت افزایش روابط تاثیر گذاری شایانی داشته است.

واژگان کلیدی: هند، روسیه، تجارت انرژی، تجارت تسلیحات، بحران اوکراین

مقدمه

هند و اتحاد جماهیر شوروی در آوریل ۱۹۴۷، چهار ماه قبل از استقلال هند، روابط دیپلماتیک رسمی برقرار کردند. (Budhwar, 2007) در سال های ابتدایی استقلال و به هنگام تصویب قانون اساسی هند، رهبران این کشور از جمله جواهر نعل نهرو، عزم جدی داشتند تا هند وارد رقابت های جنگ سردی نشود و در اردوگاه هیچ یک از ابرقدرت های شرقی و غربی نباشد. غیرمتعهد بودن، آرمانی برای رهبران هند بود که در جامه عمل پوشاندن به آن، تا حدی موفق بودند؛ زیرا هند از موسسان اصلی جنبش عدم تعهد به همراه کشورهای دیگری بود. اما واقعیت جامعه هند، سیاست خارجی این کشور را به سمت و سوی دیگری سوق داد. فقر و عقب ماندگی صنعتی و اقتصادی هند پس از استقلال این کشور، جمعیت انبوه این کشور که نیازمند شغل، بهداشت، خوراک و نیازهای اولیه بودند، جنگ ۱۹۶۲ و درگیری های مرزی با چین، همسایه بودن با پاکستان که جدایی اش باعث جنگ و درگیری هایی بر سر منطقه کشمیر شد، نزدیکی جغرافیایی با اتحاد جماهیر شوروی و واقعیت های ژئوپلیتیکی، دهلی نو را نهایتاً به سوی همکاری با مسکو واداشت. اگر چه هند در عمل سعی می کرد در بلوک های جنگ سردی جای نداشته باشد اما گرایش هند دوران جواهر لعل نهرو و به ویژه هند دوران ایندیرا گاندی به سمت اتحاد شوروی به وضوح قابل تشخیص است. رابطه هند و اتحاد شوروی بر سه پایه استوار بود: فروش تسلیحات شوروی به هند، الگوگیری هند از شوروی در برنامه های اقتصادی بخش عمومی مشترک و کمک های گسترده شوروی و همسویی ژئوپلیتیکی اتحاد جماهیر شوروی و هند در مقابل محور ایالات متحده، پاکستان و چین.

بنابراین در چارچوب منازعات جنگ سردی، هند در اردوگاه شرقی قرار می گرفت، اما نقطه عطف فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نظام دو قطبی در سال ۱۹۹۱، معادلات جهانی و روابط بین المللی را دچار تغییرات شگرفی کرد. روابط هند نیز تحت تاثیر این فروپاشی قرار داشت و سیاست خارجی این کشور به سوی عملگرایی اقتصادی و همکاری همه جانبه با ایالات متحده پیش رفت. اما در این میان هند سعی کرد روابط خود را با روسیه پساشوروی نیز تا حدودی حفظ کند، به ویژه در حوزه هایی مانند خرید تسلیحات و انرژی. علیرغم تعمیق روابط هند و کشورهای غربی به ویژه ایالات متحده پس از دهه ۹۰ میلادی، حتی پس از اتفاقاتی مانند الحاق کریمه به روسیه و حمله این کشور به اوکراین و با وجود فشارهای غرب، هند روابط راهبردی خود را با روسیه حفظ کرده است. سیاست های بین المللی به طور مداوم تغییر می کنند، اما جغرافیای جهان ثابت است و همواره بر روابط بین المللی تاثیرگذار بوده است. روابط هند و روسیه دارای یک منطق ژئوپلیتیکی است که متقابلاً به رسمیت شناخته شده است. آنها نگرانی های مشترکی در همسایگی مشترک غرب و آسیای مرکزی دارند. در واقع روسیه نیز مانند هند روابط پیچیده و پرفراز و نشیبی با چین داشته است. در تلاش برای ایجاد یک جهان چند قطبی، که در آن هر قطبی به دنبال حفاظت از منافع اصلی و محقق نمودن آرزوهای خود است، پیش بینی می شود که روسیه و هند تا آینده ای قابل پیش بینی شرکای ثابت خود باقی خواهند ماند. برای هند، روسیه همچنان تامین کننده مهم سلاح و نفت است. هند نیز به تحریم های غرب علیه روسیه نپیوسته است و با این کار سیاست خارجی مستقل خود را نشان داده است. بنابراین متغیرهایی مانند فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، برآمدن هند و چین، تنش های ایالات متحده و چین، تعمیق روابط ایالات متحده و هند، و مشارکت روسیه و چین که با گسست روسیه از غرب و جنگ علیه اوکراین تشدید شده، از عوامل اثرگذار بر روابط هند و فدراسیون روسیه بوده است.

روش تحقیق

این مقاله در تلاش است با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و بهره گیری از داده های کتابخانه ای شامل کتاب ها و مقالات به این سوال پاسخ دهد.

چارچوب نظری و مفهومی

در این مقاله، از تلفیق چارچوب نظری نواقع گرایی و چارچوب مفهومی قدرت های نوظهور برای پاسخ به سوال اصلی پژوهش استفاده می کنیم. مفهوم قدرت های نوظهور دارنده ویژگی هایی نظیر برتری منطقه ای، انتظار نقش آفرینی جهانی و به چالش کشیدن

هژمون ها و قدرت های مسلط در دنیا می باشد. در واقع مفهوم قدرت های نوظهور تاحدودی بازتاب این نظریه است که رفتار بین المللی دولت ها، در پرتو جایگاه آن ها در نظام بین المللی شکل می گیرد، به بیان دیگر دولت ها این گونه رفتار می کنند چون در ساختار قدرت در جایگاه فعلی شان قرار دارند. دولت های کوچکتر از طرف دولت های هژمون یا مسلط، خود را با تهدید مواجه می بینند، قدرت های بزرگتر خود را با تهدید موازنه از سوی دولت های کوچکتر مواجه می بینند و در این میان قدرت های میانه یا متوسط در جهانی مملو از عدم اطمینان ها خود را شناور می بینند که قدرت های بزرگ به دنبال کنترل آن ها می باشند. قدرت های نوظهور به دلیل رشد اقتصادی سریع، هویت و جایگاه پویا و بالارونده در نظام بین الملل مشاهده می کنند که قدرتشان در ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی در حال افزایش است. قدرت های نوظهور ظرفیت تجدیدنظرطلبی را در نظام کنونی بین المللی دارند، بنابراین می توانند برای نظم موجود، چالشی محسوب شوند. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۶) در این میان روابط روسیه که در پی بازپایی قدرت خود در پرتو خاطرات اتحاد جماهیر شوروی است و هند به عنوان یک قدرت نوظهور که در حال تلاش برای اتخاذ یک سیاست خارجی مستقل است، درخور بررسی و توجه هستند.

همچنین نظریه واقع گرایی یا رئالیسم^۱ در بازه زمانی اوایل دهه ۱۹۸۰ تحت تاثیر مسابقه تسلیحاتی بلوک ها در دوره جنگ سرد، در پاسخ به رفتار گرایان و نظریات افراطی و موضوع وابستگی متقابل، توسط برخی از پژوهشگران حوزه سیاست بین الملل بازنگری و احیا شد. نوواقع گرایی^۲ عمدتاً تحت تاثیر نوشته های کنت والتز^۳ و اثر معروف وی یعنی سیاست بین الملل است. این نظریه همزمان که بسیاری از ویژگی های واقع گرایی کلاسیک مانند دولت به عنوان کنشگر اصلی سیاست بین الملل و قدرت را به عنوان محورهای نظریه خود حفظ کرده، اما توجه و تمرکز خود را بیشتر به ساختار نظام بین المللی معطوف می نماید و کمتر واحدهای متشکل آن را در شکل دهی به رفتار دولت ها موثر می داند. (قوام: ۱۳۸۴، ۸۴) مفروضات اصلی نوواقع گرایی عبارتند از: دولت ها در محیط آنارشیک با هم در تعامل هستند؛ دولت ها همواره در پی تامین منافع و اهداف خود می باشند که نتیجه اولیه آن، امر خودیاری است؛ مشکل اصلی ایجاد شده از سوی نظام بین الملل، تهدید بقای دولت ها است؛ دولت ها تنها کنشگران اصلی سیاست بین الملل می باشند؛ دولت ها اقدام به اتخاذ راهبردهایی می کنند که احتمالاً دستاوردهایشان بیش از زیان های آن ها است. (مشیرزاده: ۱۳۹۶، ۲۳) بنابراین در این مقاله از چارچوب نظری نوواقع گرایی جهت توضیح رفتار دولت ها تحت تاثیر نظام بین الملل و از مفهوم قدرت های نوظهور به این دلیل که هند و تا حدی روسیه پساشوروی را می توان از قدرت های نوظهور تلقی کرد، بهره می بریم.

سیاست خارجی هند از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴

پیش از بررسی سیاست خارجی هند از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴ که دوران نخست وزیری نارندرا مودی^۴ می باشد، شایسته است نگاهی به وضعیت روابط هند و شوروی در دوران جنگ سرد داشته باشیم. هند بعد از استقلال از استعمار بریتانیا در ۱۹۴۷ بر اساس سیاست عدم تعهد، تلاش داشت تا از پیوستن خود به اردوگاه های شرق و غرب، پرهیز کند. از منظر سیاست خارجی هند در دوره جواهر لعل نهرو^۵، رقابت های تسلیحاتی بلوک های شرق و غرب، امری غیراخلاقی و ناپسند بود. اما تنها یک دهه بعد از نخست وزیری نهرو، شرایط ژئوپلیتیکی فشارهایی را بر هند تحمیل کرد که باعث شد دهلی نو از ایده های اخلاق گرایانه و سیاست عدم تعهد خود فاصله بگیرد و به سوی شوروی متمایل شود. از این زمان بود که اتحاد شوروی بزرگترین منبع تسلیحاتی هند شد. پس از دوره جنگ سرد، به دنبال سیاست غرب گرایی مسکو، روابط هند و روسیه، یک کاهش مقطعی را تجربه کرد، اما پس از ۱۹۹۶، پیوندهای هند و روسیه مجدداً قوت گرفت. (سیمبر، ۱۳۹۴: ۱۵۴)

همکاری هند و روسیه به نظر می رسد که به طور پیوسته بر پایه منافع ملی و ژئوپلیتیکی مشترک دو کشور و مواضع همسو در مسائل جهانی و منطقه ای پیش می رود. با وجود تغییرات بزرگ در محیط بین المللی پس از پایان جنگ سرد، همگرایی منافع هند و

¹ Realism

² Neorealism

³ Kenneth Waltz

⁴ Narendra Modi

⁵ Jawaharlal Nehru

روسیه همچنان ادامه دارد. بنابراین، این موضوع برای هر دو کشور سودمند است تا روابط نزدیک خود را حفظ کنند. با این حال، شرایط تعاملات دوجانبه هند و روسیه تغییر کرده و این موضوع در بحث‌های داخلی هند درباره روسیه مشهود است. اگرچه تعداد کمی به نیاز دهلی‌نو برای حفظ روابط پایدار با مسکو شک دارند، اما دیدگاه‌های متفاوتی در مورد نقش روسیه در سیاست خارجی هند وجود دارد. در زمانی که افزایش قدرت پکن توازن قدرت منطقه‌ای و جهانی را به ضرر دهلی‌نو و مسکو تهدید می‌کند، یک توافق کلی وجود داشت که هند باید سیاست خارجی چندجانبه‌ای را دنبال کند که شامل سرمایه‌گذاری در روسیه نیز باشد. اما سوال این بود که آیا روسیه می‌تواند به اندازه کافی تعادل را در برابر چین که به سرعت در حال قدرت گرفتن است، برقرار کند؟ بسیاری در هند ایالات متحده را تنها جایگزین مناسب می‌دانستند، اما کمتر کسی خواهان کنار گذاشتن روسیه به صورت کلی بود. (Mohanty, 2019, p.257)

هند تلاش می‌کند تا از شکاف‌های جهانی، از طریق ایجاد توازن در سیاست خارجی خود که آن را به صورت طولانی مدت به ویژه از زمان روی کار آمدن مودی در ۲۰۱۴ پیگیری کرده استفاده کند؛ این کشور هم در بریکس^۶ و سازمان همکاری شانگهای^۷ که دو سازمان شرقی هستند و هم در گفت‌وگوهای امنیتی کواد^۸ ذیل استراتژی ایندوپاسیفیک ایالات متحده حضور دارد و همچنین قصد دارد به عنوان پلی بین جنوب جهانی عمل کند که عموماً روابط خوبی با کشورهای جنوب جهانی دارد. هند علی‌رغم گرم شدن روابطش با آمریکا و نیز اتحادیه اروپا، از کم توجه انگاشتن روابط با روسیه پرهیز کرده است. در واقع هند گسترش روابط با روسیه را به هزینه روابط هند و دیگر کشورها، دنبال نکرده است. اما کاهش روابط ایالات متحده و روسیه پس از بحران‌های کریمه در سال ۲۰۱۴ و اوکراین در سال ۲۰۲۲ منجر به این شده است که هند مجبور باشد مرز واضحی بین این دو شریک‌اش قائل شود. از آنجایی که ایالات متحده و متحدانش برای منزوی کردن روسیه تلاش کرده‌اند، هند با ابتکاراتی مانند اخراج روسیه از گروه بیست^۹ مخالفت کرد و با وجود تهدید تحریم‌های ثانویه تحت قانون مقابله با دشمنان آمریکا از طریق تحریم‌ها^{۱۰} و به خطر انداختن پروژه‌های دفاعی یا انرژی با روسیه، از پیوستن به رژیم تحریم‌ها علیه مسکو خودداری کرده است. (Unnikrishnan & Dutta, 2023, p.11)

برای هند، روسیه همچنان تامین کننده مهم سلاح و نفت است. هند به تحریم‌های غرب علیه روسیه نپیوسته و با این کار سیاست خارجی مستقل خود را نشان داده است. قراردادهای تسلیحاتی متعدد این کشور با روسیه علیرغم خطر تحریم‌های ایالات متحده بر اساس قانون مقابله با دشمنان آمریکا از طریق تحریم‌ها در سال ۲۰۱۷ امضا شد که با هدف مجازات روسیه به دلیل الحاق کریمه به خود در سال ۲۰۱۴ و جنگ اعلام نشده آن در شرق اوکراین طراحی شده بود. (Menon & Rumer, 2022:1,11) به صورت کلی سیاست خارجی هند از دهه ۹۰ میلادی یک چرخش بزرگ پیدا کرد. می‌توان گفت که اخلاق‌گرایی حاکم بر سیاست خارجی هند تا دهه ۱۹۸۰ در سیاست خارجی جدید آن از بین رفت و پس از آن واقع‌گرایان به عنوان یک گروه تاثیرگذار در سیاست خارجی این کشور، با اتمام ساختار دوقطبی عصر جنگ سرد در حکومت و سیاست‌گذاری خارجی هند ظاهر شدند. دغدغه این گروه، تبدیل هند به یک قدرت بزرگ در میان سایر قدرت‌های بزرگ بود. آن‌ها به توسعه اقتصادی و نظامی هند به عنوان ابزارهایی برای کسب وضعیت قدرت بزرگ نگاه می‌کنند. تحول در سیاست خارجی هند در فاصله سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۶ به استثنای پاکستان در بقیه زمینه‌ها آشکار و قابل ملاحظه بود. رشد با دوام اقتصادی هند در طول دهه ۱۹۹۰ و دست یافتن این کشور به سلاح‌های هسته‌ای موجب تغییر تصویر هند در سیاست بین‌المللی شد و از آن هنگام معلوم شد که هند جهت‌گیری کلان عدم تعهد را رها کرده و جهان‌سوم‌گرایی در سیاست خارجی هند اثر خود را از دست داده است. (سیمبر، ۱۳۹۴: ۲۰، ۱۱) از آنجایی که مسئولان جدید سیاست خارجی این کشور اعتقاد داشتند که به دست آوردن جایگاه یک قدرت بزرگ بدون همگرایی با اقتصاد جهانی اتفاق نمی‌افتد، تصمیم گرفتند تا دیپلماسی هند را در عرصه‌های بین‌المللی بیش از گذشته فعال کنند و ارتباط خود را با کشورها و قدرت‌های بزرگی نظیر ایالات متحده، اتحادیه اروپا، روسیه، چین و ژاپن گسترش بدهند. عضویت هند در گروه بریکس به عنوان ابزاری جهت افزایش توان چانه‌زنی و قدرت بین‌المللی

⁶ BRICS

⁷ Shanghai Cooperation Organization

⁸ Quadrilateral Security Dialogue

⁹ G-20

¹⁰ Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA)

و نیز عضویت در مجمع آسه‌آن^{۱۱} از مهمترین نمودهای سیاست خارجی چندجانبه گرایانه هند تاکنون بوده است. (واعظی، ۱۳۹۷: ۳۷-۳۵)

سیاست خارجی روسیه از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، هویت تمدنی تازه کشف شده روسیه، خود را نیازمند به محافظت از این کشور در برابر فشارهای غرب از طریق توسعه روابط با جهان غیرغربی دید. پوتین در یکی از سخنرانی هایش در زمان ریاست جمهوری، از حفظ موازنه نیروهای اقتصادی، تمدنی و نظامی جدید در سیاست جهانی سخن گفت. پوتین در سپتامبر ۲۰۱۴ نیز در اندیشکده والدای^{۱۲} از اقدامات بی‌ثبات‌کننده در امور جهانی سخن به میان آورد و بر اهمیت روسیه و مسئولیت ویژه آن برای حفظ صلح، ثبات و رونق جهانی تاکید نمود. پوتین هم‌راستا با این جهان بینی خاص خود، هم فشارهای دوجانبه را بر اوکراین و جمهوری‌های سابق اتحاد شوروی به جهت تقویت نفوذ خود در منطقه اوراسیا ادامه داد و هم در جهت افزایش و تعمیق روابط خود با چین، ایران و هند و استفاده از قالب‌های نهادی غیر غربی نظیر بریکس و سازمان همکاری شانگهای تلاش کرد، به نحوی که شهر اوف^{۱۳} روسیه در سال ۲۰۱۵ میزبان نشست هر دو این سازمان‌ها بود. در آن زمان، بریکس متعهد به جمع آوری ۱۰۰ میلیارد دلار به عنوان سرمایه ذخیره ارزی و منابع پروژه های توسعه ای شد و سازمان همکاری شانگهای نیز فرآیند پذیرش هند و پاکستان را به عنوان اعضای جدید آغاز نمود. (خاوری نژاد، ۱۳۹۷: ۲۴۷)

استراتژی کلان روسیه به عنوان جانشین اتحاد جماهیر شوروی سابق، از زمان به قدرت رسیدن پوتین در سال ۲۰۰۰ مبتنی بر احیای قدرت و جایگاه سابق کرمین در ساختار نظام بین‌المللی بوده است. در پی این هدف، روسیه به خوبی دریافته که بازیابی جایگاه کرمین در نظام بین‌الملل بدون تعمیق روابط سیاسی و اقتصادی روسیه با دیگر قدرت های تجدیدنظرطلب و خواستار تغییر وضع موجود به وقوع نخواهد پیوست و به همین دلیل از ابتدای دهه ۲۰۰۰ میلادی، در پی تشکیل زنجیره هایی از میان مخالفان نظم موجود و نهادسازی بین المللی در برابر نهادهای غرب-محور بوده است. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۵۰) سیاست خارجی پوتین نیز از دو هدف عمده هدایت مسیر می‌شود: هدف اول، تعمیق مشارکت و همکاری‌ها با چین که اخیراً توسط او و رئیس‌جمهور چین، شی جین‌پینگ^{۱۴}، به‌عنوان دوستی «بدون حد و مرز»^{۱۵} توصیف شده است و هدف دوم، ترویج جهانی چند قطبی است که در آن ائتلافی از دیگر قدرت‌های بزرگ برقرار است. (Bloomberg News, 2022) این مفهوم برای اولین بار در دهه ۱۹۹۰ توسط وزیر امور خارجه وقت روسیه، یوگنی پریماکوف^{۱۶}، در دکترین سیاست خارجی این کشور بیان شد. (Rumer, 2019) این استراتژی کنسرتی از قدرت‌های بزرگ را متصور است که شامل هند و چین می‌شود.

فاصله افتادن بین روسیه و غرب به دلیل جنگ علیه اوکراین، چرخش روسیه به سمت چین را تسریع کرده است. در پس زمینه تنش های ایالات متحده و چین و نیز تنش های چین و هند، موقعیت روسیه به عنوان شریک چین، حفظ مشارکت با هند را برای روسیه دشوارتر می کند. در واقع اهرم‌های توانایی مسکو در برابر دهلی نو و پکن در حال کاهش است، زیرا پکن و دهلی‌نو نسبت به گذشته توانایی‌های بیشتر و شرکای جدیدی دارند که می‌توانند منافع و مزایایی بیش از روسیه برای آن‌ها ارائه کند. برای روسیه، هند بازار مهمی برای تسلیحات و نفت است. (Menon & Rumer, 2022, p.1) آخرین سند استراتژیک رسمی منتشر شده از سوی روسیه «راهبرد امنیت ملی فدراسیون روسیه تا سال ۲۰۲۰» می‌باشد که در سال ۲۰۰۹ انتشار یافته است. در این سند مخاطرات پیش روی روسیه و راه های پیشنهادی مقابله با آن ها بررسی شده است. مقامات دولت روسیه در این سند تلاش کرده اند تا راهبرد امنیت ملی ۲۰۲۰ ضامن استقلال، حاکمیت ملی، تمامیت ارضی، ثبات سیاسی و اقتصادی و رفاه فدراسیون روسیه باشد و با مخاطرات موجود در

¹¹ ASEAN: Association of Southeast Asian Nations

¹² Valdai discussion club

¹³ Ufa

¹⁴ Xi Jinping

¹⁵ No limits friendship

¹⁶ Yevgeny Primakov

این باره مقابله کند. تقابل و یا همراهی فدراسیون روسیه با منابع قدرت بین المللی در استراتژی امنیت ملی ۲۰۲۰ تا حدود زیادی تابع نحوه برخورد با این کشور بوده است. به بیان دیگر تا زمانی که منابع قدرت بین المللی در دنیا به روسیه و منافع آن احترام بگذارند و آن را به عنوان یک قدرت بزرگ و نقش آفرین در عرصه های منطقه ای و بین المللی ببینند، مورد تعامل و همراهی مسکو قرار می گیرند. مقامات کرملین اعتقاد دارند روسیه ای که بتواند به صورت موثر با گروهی از کشورها و سازمان های بین المللی همکاری داشته باشد، دیگر دغدغه انزوای دیپلماتیک و یا تعهد خاص و الزامی به یک طرف را نخواهد داشت. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۲۲-۱۱۹)

در مورد سیاست خارجی روسیه در قبال هند می توان بیان کرد که هند و اتحاد جماهیر شوروی سابق تا زمان فروپاشی آن از یک روابط ویژه^{۱۷} برخوردار بودند. پس از فروپاشی، روابط بین دو کشور در اکثر زمینه ها فروکش کرد. نزدیکی هند و ایالات متحده در مقاطعی باعث عصبانیت مسکو شد زیرا این تصور وجود داشت که روابط رو به رشد دهلی نو با واشنگتن به قیمت کاهش روابط با مسکو تمام شده است. بخشی از نخبگان و جامعه استراتژیک روسیه به طور جدی به این امر اعتقاد داشتند و تلاش کردند تا متقابلاً روابط خود را با پاکستان تقویت کنند. روابط هند و روسیه در اوایل دهه ۱۹۹۰ در بسیاری از حوزه ها به پایین ترین حد خود رسید اما از سال ۱۹۹۶ زمانی که یوگنی پریماکوف به جای آندری کوزیرف^{۱۸} طرفدار آمریکا، وزیر امور خارجه روسیه شد، احیای روابط هند و روسیه آغاز شد. در اولین سفر دولتی پوتین به هند به عنوان رئیس جمهور در سال ۲۰۰۰، هر دو کشور بیانیه دهلی^{۱۹} را در مورد مشارکت استراتژیک امضا کردند که پایه قانونی محکمی را برای تقویت روابط دوجانبه تشکیل داد. مشارکت راهبردی هند و روسیه در سال ۲۰۱۰ وضعیت «مشارکت استراتژیک ممتاز ویژه^{۲۰}» را دریافت کرد. روسیه تنها کشوری است که با هند روال برگزاری اجلاس سالانه سران را به صورت برگزاری متناوب در پایتخت های یکدیگر دارد. (Mohanty, 2019, p.282)

مقایسه روابط هند و روسیه با روابط هند و اتحاد جماهیر شوروی نشان می دهد که روابط سیاسی هند و روسیه از طریق نشست های سالانه، جلسات منظم در سطوح بالا و وجود گروه های کاری مشترک به سطوح قبلی بازگشته و میزان مشورت های مشترک تغییر نکرده اند. روسیه به حمایت خود از هند در مجامع چندجانبه، به ویژه شورای امنیت سازمان ملل متحد، در مورد مسائل مربوط به کشمیر متعهد باقی مانده است. همانطور که وتوی روسیه قبل از فروپاشی شوروی برای هند ارزشمند بود، حمایت مسکو پس از آن نیز ادامه دار بوده است. نمونه ای از آن زمانی بود که وضعیت جامو و کشمیر در قانون اساسی هند در سال ۲۰۱۹ اصلاح شد. مسکو موضع صریح خود را اعلام کرد که این موضوع داخلی هند است و در بیانیه اش می گوید: «طرف های درگیر اجازه تشدید مجدد اوضاع در منطقه را ندارند.» (Unnikrishnan & Dutta, 2023, p.7) روسیه همچنین از پیشنهاد هند برای کسب کرسی دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد حمایت کرده است (The Times of India, 2022) و نیز نقش مهمی در کاهش تنش بین هند و چین در طول بحران دوکلام^{۲۱} در سال ۲۰۱۷ و بحران گالوان^{۲۲} در سال ۲۰۲۰ ایفا کرد. (Aneja, 2020)(Dasguta, 2017)

پوتین با تقویت نفرت غیر غربی از مداخله های نظامی و هژمونی آمریکا، به تقویت شهرت جهانی خود به عنوان یک رئیس جمهور طرفدار حاکمیت، اتحاد ملی و ارزش های فرهنگی کشورها پرداخته است. نمونه آن عبارت است از زمانی که پوتین در ملاقات دوجانبه با اوباما، رئیس جمهور وقت ایالات متحده در حاشیه نشست گروه بیست سن پترزبورگ به دلیل نوع موضع گیری اش درباره بشار اسد و آسیای غربی، مستظهر به حمایت بیشتری از رهبران کشورهای غیر غربی شد. همچنین در ماجرای ادوارد اسنودن^{۲۳} که واشنگتن از مسکو انتظار داشت وی را تحویل آمریکا دهد، مسکو با اعطای پناهندگی سیاسی به وی، به صورت مجدد خود را در مقام حفاظت در برابر مداخلات جهانی قدرت های هژمونیک قرار داد. همچنین به صورت متقابل کشورهای غیر غربی در مقایسه با کشورهای غربی، تا حدود نسبتاً زیادی از منظر ارزش ها و اولویت ها با روسیه اشتراک نظر دارند، برای نمونه، چین، هند، برزیل و کشورهای آسیای غربی تاکنون به ندرت منتقد نقض حقوق بشر یا نظام سیاسی داخلی روسیه بوده اند. (خاوری نژاد، ۱۳۹۷: ۲۵۰-۲۴۸)

¹⁷ Special relationship

¹⁸ Andrey Kozyrev

¹⁹ Delhi Declaration

²⁰ Special privileged strategic partnership

²¹ Doklam crisis

²² Galwan crisis

²³ Edward Snowden

شانگهای و بریکس، همکاری های چندجانبه

هند و روسیه هر دو طرفدار یک جهان چند قطبی هستند. هر دو از طریق قالب های متعددی مانند بریکس، سازمان همکاری شانگهای و گروه بیست در مورد موضوعات مورد علاقه دوجانبه همکاری کرده اند. (Unnikrishnan & Dutta, 2023:7) شرکای روسیه در بریک ۲۴ و بعدها در بریکس، بر بازسازی روابط اقتصاد جهانی و متنوع سازی ارزش های جهانی مورد استفاده دولت ها تاکید داشتند، اما روسیه و مقامات آن، بریکس را به عنوان قالبی برای تغییر سیستماتیک نظم کنونی جهان در نظر داشتند. به هر حال، فاصله گرفتن از نظم تک قطبی جهانی که آمریکایی ها پس از فروپاشی شوروی با روایت سازی هایی نظیر پایان تاریخ برای خود آرزو داشتند، این فرصت را به سازمان هایی نظیر بریکس بخشیده تا مشروعیت نظام جهانی و نظام کنونی توزیع قدرت را با سوال های جدی مواجه کنند و جهت کسب قدرت و تاثیرگذاری بیشتر بر نهادهای جهانی فشار بیاورد. ماهیت بریکس، انجام اقدامات و فعالیت های موازی با نظم آمریکا-محور است که در نظام برتون وودز^{۲۵} در ۱۹۴۴ پایه گذاری شد و تا امروز در قالب های بانک جهانی و صندوق بین المللی پول ادامه پیدا کرده است. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۲۰)

بنابراین، گروه بریکس را که اخیراً اعضای جدیدی شامل آرژانتین، مصر، ایران، امارات متحده عربی و عربستان سعودی به آن پیوسته اند می توان یک باشگاه اقتصادی با گرایشات سیاسی دانست. (BBC, 2024) پکن و دهلی نو به تحقق آرزوهای مسکو برای رهبری در سازمان همکاری شانگهای و گروه بریکس آری گفته اند، اما نه بیشتر از آن. روسیه ظاهراً امیدوار بود که با استفاده از هر دو این قالب ها برای مقابله با نفوذ ایالات متحده، رهبری جهانی خود را تثبیت کند، اما هیچ یک به آن چیزی که مسکو آرزو داشته تاکنون تبدیل نشده اند که بتواند به این کشور در پیشبرد ابتکارات و نفوذ آن کمک کند. (Menon & Rumer, 2022:6)

در راستای نهادسازی های بین المللی در برابر نهادهای غرب-محور و تشکیل زنجیره متحدان غیر آمریکایی، روسیه سازمان همکاری شانگهای را به عنوان بازوی سیاسی-امنیتی و یا می توان گفت بازوی نظامی دولت های غیر غربی برای مقابله با تهدیدها از سوی غرب و گسترش ناتو^{۲۶} به سمت شرق، بنا نهاد. سازمان همکاری شانگهای متمرکز بر افزایش امنیت منطقه ای است و از ابتدای تاسیس، بیشتر ماهیت امنیتی داشته است. اعضای دائم این سازمان در حال حاضر، چین، روسیه، قزاقستان، تاجیکستان، ازبکستان، هند، پاکستان و ایران هستند. سطح عضویت دو کشور هند و پاکستان با تصویب سران سازمان در سال ۲۰۱۷ از ناظر به دائم تبدیل شد که نقش روسیه در حمایت از تبدیل عضویت هند و نقش چین در تبدیل عضویت پاکستان قابل توجه است. این شکل از همکاری ائتلاف بریکس با سازمان همکاری شانگهای تحت تاثیر نفوذ مثلث روسیه، هند و چین بر این دو نهاد بین المللی ایجاد شده است. می توان گفت که طرح های سه گانه روسیه، هند و چین در سطح منطقه ای آسیا و اقیانوسیه و هم در سطح بین المللی، پیگیری اهداف تکمیلی است و نه رقابتی. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۷۴)

ورود هند به منازعات قفقاز جنوبی

به دنبال جنگ بین جمهوری های ارمنستان و آذربایجان در سال ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ میلادی بر سر سرزمین های مورد اختلاف، در حالی که روسیه به طور سنتی نقش اصلی را در منطقه قفقاز ایفا می کرده است، اما بازیگران منطقه ای نیز شامل ایران و ترکیه و بازیگران غیر منطقه ای مانند فرانسه، اتحادیه اروپا و ایالات متحده در این منطقه به صورت مجدد فعال شدند. رقابت برای حضور زمینی و شکل دهی به قالب های جدید مذاکره ای، موازنه قدرت را در منطقه قفقاز جنوبی تعیین می کند. ظهور هند به عنوان یک بازیگر جدید یک مؤلفه مهم است که می تواند بر وضعیت این منطقه اثرگذار باشد. در این میان هند در حال تبدیل به شریک کلیدی برای ارمنستان در همکاری های فنی و نظامی است. پیش از این، روسیه این جایگاه را داشت که بیش از ۹۳ درصد تسلیحات و تجهیزات نظامی ارمنستان را در سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ تامین می کرد. ارمنستان با تبدیل شدن به بزرگترین واردکننده تسلیحات هندی، به تدریج در

²⁴ BRIC: Brazil, Russia, India and China

²⁵ Bretton Woods System

²⁶ The North Atlantic Treaty Organization (NATO)

حال تبدیل به یک متحد استراتژیک هند در قفقاز جنوبی است. علاوه بر تعاملات نظامی، انتصاب متقابل وابسته‌های نظامی سفارتخانه‌ها توسط طرفین یکی دیگر از نقاط عطف در بخش روابط دفاعی هند و ارمنستان بوده است. (Wahlang & Melkonian, 2024)

ارمنستان که کشوری محصور در خشکی است، با چالش‌هایی در تجارت خود مواجه است و همسایگان آن شامل ترکیه و آذربایجان از زمان جنگ اول قره باغ در اوایل دهه ۱۹۹۰، محاصره مرزی علیه ارمنستان را حفظ کرده‌اند. با این حال، ارمنستان دسترسی به تجارت دریایی از طریق گرجستان و ایران را حفظ نمود و روابط نزدیک دیپلماتیک، اقتصادی و امنیتی با این کشورها برقرار کرد و توانست مسیری را برای کالاهای هندی باز کند. در دو سال گذشته، تجارت بین هند و ارمنستان به سرعت به ۳۶۰ میلیون دلار افزایش یافته که یک چهارم آن مربوط به صادرات رکوردشکن تسلیحات و تجهیزات نظامی هندی است که نشانه‌ای از تلاش ارمنستان برای کاهش وابستگی امنیتی خود به روسیه است. هند داروها، کالاهای مصرفی، ماشین آلات و نیروی کار به ارمنستان صادر می‌کند. در دو سال گذشته ارمنستان شاهد هجوم بی‌سابقه‌ای از مهاجران کارگری هندی به بخش‌های ساخت‌وساز و خدمات این کشور بوده است. (Abdurashitov & Gusseinov, 2024) ارمنستان همچنین تنها کشوری در قفقاز جنوبی است که هند با آن قرارداد دفاعی به ارزش ۴۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۰ برای تامین چهار رادار مکان‌یابی سلاح منعقد کرده که توسط سازمان تحقیق و توسعه دفاعی هند طراحی شده است. (Malhotra, 2021:9)

البته حضور هند در قفقاز جنوبی کاملاً به ضرر روسیه نیست. رویارویی روسیه و غرب در زیر سیستم‌های منطقه ای پیش‌بینی می‌شد و به عنوان یک بازی حاصل جمع صفر تلقی می‌شود. در این زمینه، می‌توان هند را بخشی از جامعه غرب در نظر نگرفت. می‌توان گفت که رقابت در قفقاز جنوبی، به عنوان حوزه منافع روسیه، در دستور کار هند نیست. پس گسترش حضور دهلی‌نو در این منطقه، رویکرد بازی‌های حاصل جمع صفر روسیه را تهدید نمی‌کند. از طرفی عرضه تسلیحات هند به ارمنستان، تنها متحد روسیه در سازمان پیمان امنیت دسته جمعی^{۲۷} و اتحادیه اقتصادی اوراسیا^{۲۸} در منطقه، توانایی‌های نظامی ایران را تقویت می‌کند. این به نوبه خود به برقراری توازن قوا در قفقاز جنوبی کمک می‌کند و خطر تشدید تنش‌ها را که هم‌راستا با منافع مسکو است کاهش می‌دهد. از طرف دیگر، با توجه به ناتوانی روسیه در تامین تسلیحات ارمنستان، این کشور یک شریک غیرغربی پیدا کرده است. در قفقاز جنوبی، منافع روسیه و هند نه تنها با هم تضاد ندارند، بلکه مکمل هم هستند. هدف هند جایگزینی جایگاه مسکو نیست بلکه برعکس، وضعیت موجود را حفظ می‌دهد و با حفظ متحد روسیه، احتمال درگیری را کاهش می‌دهد. (Wahlang & Melkonian, 2024)

خرید تسلیحات از روسیه

همکاری‌های دفاعی از ابتدا سنگ‌بنای روابط هند و روسیه بوده است و علیرغم برخی کاهش‌ها در روابط، همچنان یکی از مهمترین ارکان روابط هند و روسیه است. روسیه همچنان بزرگترین تامین کننده تسلیحات هند می‌باشد، اگرچه سهم این کشور از واردات دفاعی هند از ۶۲ درصد به ۴۵ درصد بین سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۲۲ کاهش یافته است. پس از روسیه، فرانسه و ایالات متحده با ۲۹ درصد و ۱۱ درصد بزرگترین تامین کنندگان دفاعی هند هستند. (SIPRI, 2021) روسیه همچنین اولین کشوری است که از برنامه «ساخت هند»^{۲۹} با کارخانه تولید مسلسل بهره می‌برد. دهلی‌نو از طریق برنامه‌های «ساخت هند» و «هند متکی به خود»^{۳۰} در جهت تنوع بخشیدن به بخش دفاعی و کاهش وابستگی وارداتی خود به سخت افزار نظامی وارداتی کار می‌کند. بر اساس گزارش‌ها، ۷۵ درصد از بودجه تدارک دیده شده بخش دفاعی، برای صنایع داخلی هند در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۲۴ در نظر گرفته شده است، در حالی که این رقم در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۲۲، ۶۸ درصد بوده است. (The Economic Times, 2023) فروش تسلیحات همچنان مهمترین عنصر روابط روسیه و هند در سالهای پس از جنگ سرد بوده است. همانطور که نمودار ۱ نشان می‌دهد، روسیه دو سوم کل خریدهای تسلیحاتی هند را حتی از زمان پایان جنگ سرد تامین کرده است.

²⁷ Collective Security Treaty Organization (CSTO)

²⁸ Eurasian Economic Union (EAEU)

²⁹ Make in India

³⁰ Atmanirbhar Bharat

علیرغم این که تجهیزات روسی هنوز بخش بزرگی از ساختار نیروهای مسلح هند را تشکیل می دهند، اما این کشور در بازار تسلیحات هند با رقابت مواجه است. تمایل هند به تنوع بخشیدن به عرصه تسلیحات و توسعه صنایع دفاعی خود منجر به کاهش تحویل تسلیحات روسیه به هند در سال های اخیر شده است. (Menon & Rumer, 2022, p.1) روسیه از سهم بزرگی از سامانه هایی که شوروی و روسیه پسا شوروی برای نیروهای مسلح هند به میراث گذاشته اند بهره می برد. بخش اعظم نیروهای زرهی هند از تانک های شوروی/روسیه، مانند تانک های تی-۷۲^{۳۱} و تی-۹۰ اس^{۳۲} تشکیل شده است، همچنین ناوگان هواپیماهای تهاجمی زمینی این کشور شامل انواعی از میگ-۳۲۱^{۳۳}، سوخو-۳۰^{۳۴} و میگ-۳۵۲۹^{۳۵} است. بیش از نیمی از زیردریایی های متعارف هند طراحی شوروی هستند. همچنین تمام تانک های هوایی سوخت رسان این کشور^{۳۶} و تنها ناو هواپیمابر و زیردریایی هسته ای آن نیز از شوروی برای هند به ارث رسیده اند. (Bowen, 2021)

روسیه همچنین علاقمند به انتقال فناوری و دانش تولید تسلیحات به هند است که گزینه ای جذاب برای دهلی نو می باشد. بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱، دو کشور بیش از پنجاه قرارداد جداگانه برای تانک های جنگی، خودروهای زرهی پیاده نظام، جت های جنگنده، موشک های ضد کشتی و زمین به زمین، موشک اندازهای چندگانه، موشک های ضد تانک، ناوچه ها و هواپیماهای جنگی ضد زیردریایی امضا کرده اند. از این قراردادها، چهارده مورد پس از جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۱۴ به امضا رسید، از جمله قرارداد ۵.۲ میلیارد دلاری در سال ۲۰۱۶ برای فروش سامانه دفاع هوایی اس-۳۷۴۰^{۳۷} به هند. (Menon & Rumer, 2022:11) طی دو دهه گذشته، هند ۶۰ میلیارد دلار برای خرید تسلیحات از روسیه هزینه کرده است، اما واردات تسلیحات هند از روسیه در مقطعی کاهش پیدا کرده و از ۷۶ درصد در سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۳ به تنها ۳۶ درصد در مقایسه با بقیه کشورهای جهان رسیده است. به گفته کارشناسان دفاعی هند، جنگ اوکراین قرار است این رقم را بیشتر کاهش دهد. (Vohra, 2024) با این وجود به نظر می رسد هند و روسیه علاقمند به ادامه روابط تجاری تسلیحاتی مابین خود هستند تا زمانی که منافع دو طرف تامین شود. برای روسیه، این مهم ترین ابزار و ارزشمندترین میراث شوروی جهت تضمین حضور و حفظ نفوذ خود در هند است. بنابراین، احتمال بسیار کمی وجود دارد که حداقل تا آینده ای نزدیک، تسلیحات روسی برای هند اهمیت خود را از دست بدهند. روسیه همچنان بزرگترین تامین کننده تسلیحات هند است، اما در سال های اخیر، هند سهم خود را از واردات تسلیحات روسیه کاهش داده و در عین حال سهم خود را از ایالات متحده افزایش داده است. شایان توجه است که هیچ معامله تسلیحاتی جدیدی در سفر اخیر مودی به مسکو در جولای ۲۰۲۴ منعقد و اعلام نشد. هند از طریق افزایش تجارت تسلیحات با فرانسه و رژیم صهیونیستی، مجموعه تامین کنندگان تسلیحات خود را متنوع کرده است. (Kugelman, 2024)

بازدیدهای دوجانبه

مقامات هندی از جمله خود نارندرا مودی اغلب روسیه را به عنوان قابل اعتمادترین دوست هند توصیف می کنند. نارندرا مودی به عنوان مهمان افتخاری مجمع اقتصادی سن پترزبورگ در سال ۲۰۱۷ دعوت شده بود و سوشما سواراج^{۳۸} وزیر امور خارجه هند نیز در مجمع اقتصادی شرق دور در ولادیووستیکین^{۳۹} ۲۰۱۷ شرکت کرد. (Mohanty, 2019, p.282) از زمان حمله روسیه به اوکراین، هند واردات نفت روسیه را افزایش داده و همکاری دفاعی خود را با مسکو حفظ کرده است. سفر مودی در جولای ۲۰۲۴ به مسکو روابط دوجانبه هند و روسیه را تقویت کرد و چندین توافق نامه جدید از جمله همکاری ها در زمینه های علمی، تجاری و تغییرات آب و هوایی

³¹ T-72

³² T-90S

³³ MiG-21

³⁴ Su-30

³⁵ MiG-29

³⁶ Il-78s

³⁷ S-400 air defense system

³⁸ Sushma Swaraj

³⁹ Vladivostikin

منعقد شد. نشست‌های سالانه بین نخست وزیر هند و رئیس جمهور فدراسیون روسیه بالاترین مکانیسم گفتگوی نهادینه شده در همکاری‌های راهبردی بین هند و روسیه است. تاکنون ۲۱ اجلاس سالانه به طور متناوب در هند و روسیه برگزار شده است. یک اجلاس سران در ۶ دسامبر ۲۰۲۱ در دهلی نو برگزار شد که در آن ۲۸ تفاهم‌نامه و توافق‌نامه امضا شد. آخرین دیدار حضوری دوجانبه بین رهبران دو کشور در مسکو در جولای ۲۰۲۴ و دیدار قبلی سران هند و روسیه در سمرقند، ازبکستان در حاشیه اجلاس سران سازمان همکاری شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۲ انجام شد. از آن زمان، مودی و پوتین از طریق مکالمات تلفنی به طور منظم در تماس بوده‌اند تا پیشرفت همکاری‌های دوجانبه را بررسی کنند و در مورد آن تبادل نظر کنند، همچنین مسائل منطقه‌ای و جهانی مورد علاقه طرفین در این گفتگوها بررسی شده است: ۵ مکالمه تلفنی در سال ۲۰۲۲، ۲ مکالمه تلفنی در سال ۲۰۲۳ (۳۰ ژوئن و ۲۸ اوت) و ۳ مکالمه در سال ۲۰۲۴ (۱۵ ژانویه، ۲۰ مارس و ۰۵ ژوئن). (Embassy of India, 2024)

بحران اوکراین

در جریان بحران کریمه در سال ۲۰۱۴، هند موضع ثابتی در مورد تمامیت ارضی کشورها داشت و ابراز امیدواری کرد که روش‌های دیپلماتیک که بتواند از منافع مشروع همه کشورهای منطقه محافظت کند، به کار گرفته شوند. هند در قبال بحران اوکراین نیز اقدامات روسیه را محکوم نکرد و هم‌زمان روابط تجاری و اقتصادی خود با مسکو حفظ کرد. دهلی‌نو شدیداً مراقب است که آشکارا از تحریم‌های علیه روسیه دفاع نکند و در عین حال خواستار حل سریع بحران شده است. این نوع موضع‌گیری دهلی‌نو از تلاش آن برای حفظ منافع خود و هم‌زمان درک آسیب‌پذیری‌های راهبردی‌اش ناشی می‌شود. همچنین موضع هند در طول زمان تغییرات کمی به خود دیده است. نارندرا مودی، نخست وزیر هند پس از شروع بحران اوکراین اظهار داشت: «دوران امروز، دیگر دوران جنگ نیست» و از پوتین خواست تا خصومت‌ها را متوقف کند که سیگنال واضحی بود مبنی بر اینکه هند از این اقدام روسیه حمایت نمی‌کند. (Unnikrishnan & Dutta, 2023:13) هند از کشورهایی است پس از بحران اوکراین حجم خرید نفت خام خود را از روسیه به دلیل تخفیفی که این کشور بر بشکه‌های نفتی خود ناشی از شرایط جنگ ارائه می‌داد، به حجم بسیار زیادی افزایش داد. همانطور که در جدول ۱ مشخص است واردات نفت خام هند از روسیه از سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۳، حدوداً ۱۳ برابر شده و به رقم حدودی ۳۱ میلیارد دلار رسیده است.

روابط تجاری

مبادلات تجاری هند و روسیه در مقایسه با مبادلات نظامی و تسلیحاتی آن‌ها، چندان بزرگ نیست و علت این موضوع بیشتر ناشی از آن است که روسیه عمدتاً یک قدرت نظامی است تا یک قدرت اقتصادی و همچنین اقتصادهای دو کشور به علت جغرافیای متفاوت آن‌ها به مناطق مختلفی از دنیا یعنی اروپا و آسیا پیوند خورده‌اند. هند یکی از بزرگترین مصرف‌کنندگان زغال‌سنگ در جهان است و روسیه ذخایر قابل توجهی از این منبع در سبیری دارد. (سیمبر، ۱۳۹۴:۱۶۲) هند همچنین خریدار نفت روسیه است، به ویژه حجم این خریدها پس از بحران اوکراین چندبرابر شده است به طوری که در سال مالی ۲۰۲۲-۲۰۲۳، واردات نفت خام هند از روسیه تقریباً ۱۳ برابر شد، از کمتر از ۲.۵ میلیارد دلار در سال مالی ۲۰۲۱-۲۰۲۲ به بیش از ۳۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲-۲۰۲۳ رسیده است. (Dhar, 2024)

هند، بزرگترین مشتری تسلیحاتی روسیه است و همکاری‌های فراوانی در بخش‌های غیرنظامی هسته‌ای نیز میان مسکو و دهلی‌نو برقرار است، اما حجم تجارت دوجانبه میان آن‌ها بالا نیست (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۸۱)؛ هر چند در سال‌های اخیر اقدامات قابل توجهی جهت افزایش میزان تجارت دوجانبه انجام گرفته و حجم آن به دلیل خرید نفت تخفیف‌دار از روسیه توسط هند، افزایش قابل توجهی نسبت به دوره‌های مشابه گذشته داشته است. افزایش روابط تجاری و اقتصادی دوجانبه همواره به عنوان یک حوزه دارای اولویت توسط پوتین و مودی مورد تأکید قرار گرفته است، که به دنبال آن اهداف افزایش سرمایه‌گذاری دوجانبه به رقم ۵۰ میلیارد دلار و تجارت دوجانبه به رقم ۳۰ میلیارد دلار تا سال ۲۰۲۵ را تعیین کرده بودند. در سال مالی ۲۰۲۳-۲۰۲۴، کل تجارت دوجانبه هند و روسیه به بالاترین حد خود یعنی ۶۵.۷۰ میلیارد دلار رسید که از مجموع این رقم، صادرات هند ۴.۲۶ میلیارد دلار و واردات هند ۶۱.۴۴ میلیارد دلار بوده است. اقلام عمده صادراتی هند شامل داروها، مواد شیمیایی آلی، ماشین‌آلات الکتریکی و لوازم مکانیکی، آهن و فولاد

بوده، در حالی که اقلام عمده وارداتی از روسیه شامل نفت و فراورده های نفتی، کودها، منابع معدنی، سنگ ها و فلزات قیمتی، روغن های گیاهی و غیره بوده است. همچنین تجارت دوجانبه خدمات بین دو کشور در طول ۵ سال گذشته با تراز تجاری به نفع روسیه ثابت مانده است. این مبلغ برای سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۱۰۲۱ میلیارد دلار بوده است. سرمایه گذاری های دوجانبه بین دو کشور قابل توجه است و از هدف قبلی ۳۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ فراتر رفته که منجر به بازنگری و هدف گذاری ۵۰ میلیارد دلاری تا سال ۲۰۲۵ شده است. سرمایه گذاری های دوجانبه عمده روسیه در هند در زمینه بخش های نفت و گازی، پتروشیمی، بانکداری، راه آهن و فولاد بوده و سرمایه گذاری هند در روسیه عمدتاً در بخش های نفت و گاز و داروسازی بوده است. (Embassy of India, 2024)

منافع راهبردی دوجانبه هند و روسیه

یکی از حوزه های دارای منافع راهبردی برای هر دو دولت روسیه و هند منطقه آسیای مرکزی است که هماهنگی قابل توجهی میان این منافع دوجانبه وجود دارد. از آنجا که هند با جمهوری های آسیای مرکزی مرز مستقیم ندارد، به عنوان یک تهدید احتمالی توسط روسیه و این جمهوری ها محسوب نمی شود. در واقع، روسیه و جمهوری های آسیای مرکزی اغلب هند را به عنوان یک نیروی مثبت در مقابله با دیگر قدرت های مدعی نفوذ و کنترل در منطقه می بینند. اگرچه روسیه ممکن است هند را به عنوان یک رقیب اقتصادی احتمالی در این منطقه در نظر بگیرد، هر دو کشور منافع مشترکی در جلوگیری از گسترش افراط گرایی اسلامی و خشونت دارند. هند و روسیه هر دو متعهد به حفظ صلح و ثبات در منطقه آسیا مرکزی هستند و از حکومت های معتدلی که دارای رویکردی مدرن و سکولار هستند و با هر نوع بنیادگرایی و افراط گرایی مذهبی مخالفند، حمایت می کنند. روسیه حضور رو به رشد هند را در آسیای مرکزی تهدیدی برای منافع خود نمی بیند و رابطه هند با کشورهای آسیای مرکزی، در صورت باقی ماندن آن ها تحت نفوذ روسیه، پیامد منفی قابل توجهی نخواهد داشت، مگر شاید در مورد دسترسی هند به منابع انرژی منطقه، در سناریوی بسیار نامحتملی که خطوط لوله این منطقه را به جنوب آسیا متصل کنند. آنچه برای هند اهمیت داشت این بود که حضور روسیه در آسیای مرکزی، نفوذ چین و ایالات متحده را مهار می کرد و مانع از گسترش نفوذ پاکستان در منطقه می شد. (Mohanty, 2019: 246,272)

با عنایت به وجود عدم توازن شدید در نظام بین المللی و در اختیار داشتن انتخاب هایی نه چندان خوشایند، سیاستمداران روسیه، چین و هند برای یافتن راه حل های جهت ایجاد فرصت های جدید همکاری به ساختارهای سه جانبه و چندجانبه روی آورده اند. به همین دلیل، در سال های گذشته شاهد فعالیت و ازدیاد نهادهای بین المللی، منطقه ای و فرامنطقه ای با حضور این سه کشور بوده ایم. اضافه بر نهادهای موجود نظیر نشست شرق آسیا^{۴۰}، گروه همکاری اقتصادی آسیا و اقیانوسیه^{۴۱}، سازمان همکاری شانگهای، بریکس و قالب ریک^{۴۲}، گروه بیست، بانک سرمایه گذاری زیربنایی آسیا^{۴۳}، اتحادیه اقتصادی اوراسیا^{۴۴}، ابتکار کمربند و جاده^{۴۵} و افزایش اعضای بریکس همگی نشان از تقاضاهای روزافزون قدرت هایی مانند روسیه، هند و چین جهت ایجاد اشکال و قالب های همکاری جدید صرف نظر از میزان سودمندی شان می باشد. در عین حال که هر کدام از کشورهای روسیه، هند و چین نگاه خاص خود را به این نهادها دارند و اهداف مشابه و گاه متفاوتی را دنبال می کنند. (جهانگیری، ۱۳۹۹: ۱۶۷)

هند و روسیه همچنین در زمینه های دفاعی همکاری دیرینه و گسترده ای با هم دارند. این همکاری ها توسط سازوکار خاصی^{۴۶} به رهبری وزرای دفاع هر دو کشور اداره می شود که بیستمین نشست آن در دسامبر ۲۰۲۱ برگزار شد. هند و روسیه در مانورهای نظامی دوجانبه و چندجانبه نیز شرکت می کنند. رزمایش دوجانبه ایندرا^{۴۷} آخرین بار در سال ۲۰۲۱ برگزار شد. هند و روسیه همچنین در

⁴⁰ The East Asia Summit

⁴¹ Asia Pacific Economic Cooperation Grouping (APEC)

⁴² RIC

⁴³ Asian Infrastructure Investment Bank

⁴⁴ Eurasian Economic Union

⁴⁵ Belt and Road Initiative: BRI

⁴⁶ IRIGC-M&MTC mechanism

⁴⁷ INDRA

رزمایش های مشترک چند جانبه نیز مانند وستوک^{۴۸} که در سپتامبر ۲۰۲۲ در روسیه برگزار شد، شرکت داشته‌اند. (Embassy of India, 2024)

دولت‌های هند و روسیه هر دو افغانستان را مرکز بی ثباتی در آسیای جنوبی و مرکزی می دانند. روسیه کاملاً از یک افغانستان بی ثبات واهمه دارد، زیرا می‌تواند در آسیای مرکزی، منطقه استراتژیک زیر نظر روسیه، تأثیرگذار باشد. هند نیز به صورت جدی معتقد است که نآرامی‌های کشمیر با افغانستان در همسایگی آن پیوندهای قوی دارد. جدای از تهدیدات تروریستی افغانستان، این کشور برای دهلی‌نو و مسکو دارای اهمیت سیاسی و اقتصادی است. کارگروه مشترک فعال در مورد افغانستان^{۴۹} جدیت هر دو کشور را در همکاری در این موضوع نشان می دهد. هند و روسیه به طور گسترده‌ای در بازسازی این کشور جنگ‌زده سرمایه‌گذاری کرده بودند و بازگشت طالبان به قدرت، منافع استراتژیک هند در این منطقه را به خطر می‌انداخت. روسیه، مانند هند، به تفکیک طالبان خوب و بد اعتقادی ندارد و این امر مبنای همکاری آن‌ها در این مسئله جدی بود. هند و روسیه مشترکاً از اتحاد شمال حمایت کرده بودند که به یکی از بازیگران اصلی دوران پس از ۱۱ سپتامبر تبدیل شده بود. هند و روسیه همچنین گروه‌های کاری مشترکی برای مقابله با مسائل مربوط به تروریسم و افغانستان تشکیل داده‌اند. (Mohanty, 2019, p.271)

حوزه علم و فناوری نیز نقش کلیدی در مشارکت دوجانبه هند و روسیه، به ویژه در روزهای اولیه پس از استقلال هند، ایفا کرده است. امروزه هند و روسیه روی علوم پایه، علم مواد، ریاضیات و حوزه های پیشرفته دیگر مانند برنامه پرواز فضایی سرنشین دار هند^{۵۰}، فناوری های نانو و کوانتومی با هم کار می‌کنند. تنها نیروگاه هسته‌ای هند که با یک کشور دیگر تأسیس شده، نیروگاه هسته ای کودانکولام^{۵۱} در تامیل نادو^{۵۲} است. همکاری دوجانبه هند و روسیه در این زمینه بر اساس نقشه راه جدید علم، فناوری و نوآوری که در بیست و یکمین اجلاس سالانه سران در دهلی‌نو در دسامبر ۲۰۲۱ به امضا رسید هدایت می‌شود. در ژانویه ۲۰۲۳، دوازدهمین نشست گروه کاری علم و فناوری روسیه و هند با حضور نمایندگان وزارتخانه‌ها، دانشگاه‌ها و دانشمندان هر دو کشور برگزار شد. (Embassy of India, 2024)

موضع روسیه در قبال کشمیر، که پس از فروپاشی شوروی با توصیف روسیه از کشمیر به عنوان «سرزمین مورد مناقشه» بین هند و پاکستان کمرنگ شده بود، با گذر زمان معکوس شده است. مسکو معتقد است که کشمیر بخش جدایی ناپذیر هند است و این موضوع باید به صورت دوجانبه بر اساس توافقنامه سیملا^{۵۳} بدون هیچ گونه تلاشی برای بین المللی کردن^{۵۴} این موضوع حل شود. این موضع خاص مسکو در مورد کشمیر در پی انتشار گزارش های رسانه‌ها مبنی بر اعطای حقوق میانجی از سوی آمریکا به چین برای حل و فصل این مسئله بین هند و پاکستان قابل توجه است. روسیه به صراحت خواستار «پایان دادن به تروریسم فرامرزی» برای از سرگیری مذاکرات دوجانبه بین هند و پاکستان است. (Mohanty, 2019, p.270)

پاکستان

یکی از عوامل واگرایی در روابط هند و روسیه، روابط روسیه با پاکستان است. در طول جنگ سرد پاکستان متحد نزدیک ایالات متحده بود و هند به اتحاد جماهیر شوروی گرایش داشت. پس از پایان جنگ سرد، روسیه عاقلانه ندانست که روابط با پاکستان را که به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی، وسعت و جمعیت آن کشور مهمی برای روسیه محسوب می‌شود، از دست بدهد. روابط رو به رشد روسیه با پاکستان را می توان با عوامل بسیاری توضیح داد. اول از همه، بسیاری از کارشناسان بر این باورند که این امر از همکاری‌های رو به رشد هند و ایالات متحده ناشی می‌شود. روسیه می‌خواهد از پاکستان به عنوان اهرمی برای محدودسازی روابط هند و آمریکا استفاده کند. دلیل دوم افغانستان است؛ زیرا بی‌ثباتی و تروریسم در افغانستان می تواند به آسیای مرکزی گسترش پیدا کند و کل این منطقه را بی

⁴⁸ Vostok

⁴⁹ The functioning Joint Working Group on Afghanistan

⁵⁰ India's manned spaceflight program (Gaganyaan)

⁵¹ Kudankulam

⁵² Tamil Nadu

⁵³ Simla Agreement

⁵⁴ Internationalization

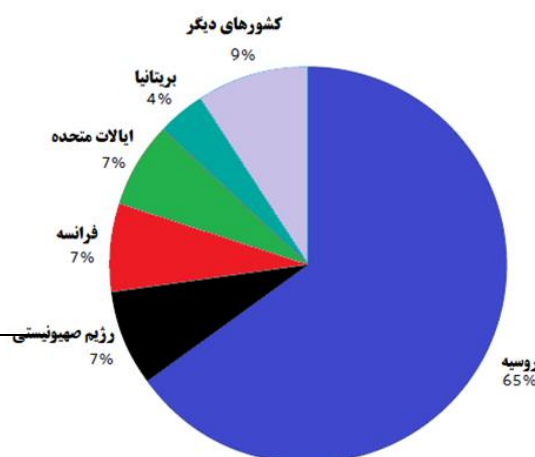

ثبات سازد و پیامدهایی برای امنیت روسیه داشته باشد. روسیه معتقد است که مسئله افغانستان بدون حضور پاکستان قابل حل نیست. از این رو، روسیه برای بهبود روابط با پاکستان تلاش می کند. (Mohanty, 2019: 283)

این موضوع ممکن است سیگنالی برای دهلی نو باشد، موضوعی که یادآور دهه ۱۹۶۰ و جهت گیری های مبتنی بر منطق جنگ سردی است. همچنین می توان آن را پاسخی به خروج ایالات متحده از افغانستان و اهمیت پاکستان برای روسیه توضیح داد. به عبارت دیگر، نزدیک شدن به اسلام آباد می تواند پوششی برای مسکو در برابر سرریز بی ثباتی به آسیای مرکزی پس از خروج آمریکا از افغانستان باشد. (Menon & Rumer, 2022:16) در سال ۲۰۱۵، روسیه قرارداد بزرگی را برای فروش هلیکوپترهای تهاجمی و لجستیکی با پاکستان منعقد کرد. (Shah, 2015) در همین سال، مسکو یک قرارداد همکاری دفاعی دیگر نیز با اسلام آباد امضا کرد. (Haider, 2015) در سال ۲۰۱۶، دو کشور رزمایش های نظامی سالانه را آغاز کردند که آخرین آن، دروژبا-۵۶، در سپتامبر و اکتبر ۲۰۲۱ در منطقه کراسنودار^{۵۶} در جنوب روسیه برگزار شد. (Tribune, 2021) نکته کلیدی پیش روی روسیه این است که تا چه اندازه ای ریسکی را که فروش تسلیحات به پاکستانی ها برای روابطش با هند دارد، می پذیرد. محافل هوشیار و واقع گرای جامعه استراتژیک روسیه به طور جدی بر این باورند که در سناریوی پس از خروج آمریکا، به پاکستان به عنوان اهرمی برای حل مشکل افغانستان نیاز دارند. (Mohanty, 2019:267)

در آوریل ۲۰۲۱، سرگئی لاوروف^{۵۷}، وزیر امور خارجه روسیه، پس از یک وقفه نه ساله برای نخستین بار به پاکستان سفر کرد. این سفر به طور آشکار در راستای پیش بینی خروج نیروهای ایالات متحده از افغانستان برنامه ریزی شده بود. روسیه همچنین چندین نشست با تمرکز بر مسائل افغانستان در قالب موسوم به «فرمت مسکو»^{۵۸} برگزار کرده است که در آن کشورهای چین، هند، ایران، پاکستان و کشورهای آسیای میانه حضور داشتند. (Chia & Haiqi, 2021) با این حال، با ابراز مخالفت قابل توجه از سوی هند، این کشور از جلساتی که چین، پاکستان، روسیه و ایالات متحده در آن حضور داشتند، حذف شد. (The Indian Express, 2021) همچنین در اقدامی نمادین، عمران خان، نخست وزیر وقت پاکستان از مسکو بازدید کرد و در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲، بلافاصله پس از آغاز حمله روسیه به اوکراین، با پوتین در مسکو ملاقات کرد. (Kugelman, 2022) از طرف دیگر علیرغم نزدیکی مسکو و اسلام آباد، مسکو این واقعیت را که هند اساساً یک قدرت با تمایل حفظ وضعیت موجود در آسیای جنوبی است، می پذیرد. مسکو و دهلی نو اعتقاد دارند که پاکستان متمایل به تغییر نقشه سیاسی این منطقه است، به ویژه به دلیل خواسته هایش در مورد کشمیر از سال ۱۹۴۷ و تمایلش به داشتن یک رژیم تابع و هم سو در کابل از سال ۱۹۸۸. آرزوی پاکستان برای ایجاد یک بلوک اسلامی منطقه ای، هم در مسکو و هم در دهلی نو با همراه با نگرانی در نظر گرفته می شود. مسکو و دهلی نو تلاش های پاکستان برای تسلط بر افغانستان از طریق حمایت از نیروهای طالبان را ناطلوب می دانند. شاید زمانی که روسیه ناگزیر از انتخاب بین هند و پاکستان باشد، هند را انتخاب کند. (Mohanty, 2019:247)

جداول و نمودارها

⁵⁵ Druzhba-VI

⁵⁶ Krasnodar

⁵⁷ Sergey Lavrov

⁵⁸ Moscow Format

نمودار ۱: واردات اسلحه هند بر اساس کشور مبدأ، ۲۰۲۱-۱۹۹۲
منبع: پایگاه داده انتقال تسلیحات SIPRI، ۲۷ ژوئیه ۲۰۲۲.

جدول ۱. بزرگترین تامین کنندگان نفت خام هند

کشور	ارزش بر حسب میلیارد دلار		
	سال مالی ۲۰۲۲-۲۰۲۳	سال مالی ۲۰۲۳-۲۰۲۴	سال مالی ۲۰۲۴-۲۰۲۵
عراق	۳۰.۳	۳۳.۶	۲۳.۴
روسیه	۲.۵	۳۱.۰	۳۸.۹
عربستان سعودی	۲۲.۹	۲۹.۱	۱۷.۷
امارات متحده عربی	۱۲.۳	۱۶.۸	۶.۵
ایالات متحده آمریکا	۱۱.۳	۱۰.۲	۴.۷

منبع: بانک اطلاعات واردات و صادرات، دپارتمان بازرگانی، وزارت بازرگانی و صنایع دولت هند.

بحث و نتیجه گیری

بر اساس آنچه در این مقاله بیان شد، روابط دوجانبه هند و روسیه در طول بیش از ۷۵ سال از زمان استقلال هند تقریباً قوی و پایدار باقی مانده است؛ به غیر از چند سال میان ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۶ میلادی به دلیل تغییرات سیاسی ایجاد شده در مسکو که ناشی از فروپاشی اتحاد شوروی بود. مشارکت هند و روسیه با تعهد مشترک به دنیای چندقطبی یکی از پایدارترین روابط در جهان در دوران معاصر بوده است و به گسترش فراتر از همکاری‌های سنتی در حوزه‌های نظامی، هسته‌ای و فضایی ادامه می‌دهد. در دو سال گذشته، تجارت دوجانبه به طور قابل توجهی گسترش یافته است و بسیار فراتر از هدف ۳۰ میلیارد دلاری تعیین شده در سال ۲۰۲۵ است. عمده کالاهای تجاری مورد مبادله بین دو کشور تسلیحات و نفت می‌باشد. در پاسخ به سوال اصلی این مقاله که «روابط هند و روسیه از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴ چه تغییراتی را تجربه کرده است؟» می‌توان گفت که روسیه به عنوان یک قدرت نظامی و در پاسخ به تحریم‌ها و انزوای تحمیل شده از سوی غرب، علاقمند به گسترش پیوندهای خود با کشورهای قدرتمند و نوظهور غیرغربی مانند هند است. هند نیز تلاش دارد تا استقلال عملی خود را در سیاست خارجی حفظ کند. بنابراین در بازه زمانی سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۴، علیرغم وجود بحران‌های سنگین سیاسی و نظامی نظیر بحران‌های کریمه ۲۰۲۴ و اوکراین ۲۰۲۲، روابط هند و روسیه روند رو به رشدی را تجربه کرده است. عوامل دیگری مانند افزایش انعطاف‌پذیری و بازدارندگی راهبردی و کاهش اثر موانع عملی بر سر راه استقرار نظم جدید مطلوب خود از عوامل تعمیق روابط هند و روسیه هستند. البته یکی از موضوعاتی که می‌تواند مانع از همکاری راهبردی روسیه، هند و چین بشود، می‌تواند ترس راهبردی این سه کشور از هم باشد؛ در واقع پشت پرده همگرایی راهبردی روسیه، هند و چین، مجموعه‌ای از نگرش‌های متفاوت درباره ماهیت و الزامات نظم بین‌المللی مطلوب در آینده وجود دارد.

منابع

فارسی:

۱. جهانگیری، محمدرضا. (۱۳۹۹). بریکس و اهداف راهبردی روسیه در نظام بین‌الملل. نشر ثالث.
۲. خاوری نژاد، سعید. (۱۳۹۷). سیاست خارجی روسیه: هویت ملی، تمایز مدنی و محافظه کاری. اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
۳. دکتر مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۶). مبانی نظری تبیین و تحلیل سیاست خارجی. انتشارات سمت.
۴. دکتر واعظی، طیب. (۱۳۹۷). تحولات سیاسی روابط هند و آمریکا. نشر بنیاد حقوقی میزان.
۵. دکتر سیمبر، رضا. (۱۳۹۴). سیاست خارجی هند. انتشارات دانشگاه گیلان.
۶. دکتر قوام، سید عبدالعلی. (۱۳۸۴). روابط بین‌الملل، نظریه‌ها و رویکردها (چاپ ۱۴۰۰). انتشارات سمت.

English:

7. Abdurashitov, O., & Gusseinov, E. (2024, June 6). India in the Caucasus and Central Asia: The Giant Next Door. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2024/06/india-in-the-caucasus-and-central-asia-the-giant-next-door/>
8. Achal K. Malhotra. (2021). India's Links with and Footprints in South Caucasus: From Ancient to Modern Times From Ancient to Modern Times. Indian Foreign Affairs Journal, 16(2), 121–133. https://www.jstor.org/stable/48720485?read-now=1&seq=9#page_scan_tab_contents
9. Andrew S. Bowen. (2021). Russian Arms Sales and Defense Industry. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46937>
10. Arun Mohanty. (2019). Tracing Indo-Russian Diplomatic History (1st ed.). Routledge.
11. Atul Aneja. (2020, June 19). Russia begins discreet moves to defuse India-China tension. The Hindu. <https://www.thehindu.com/news/international/ladakh-face-off-russia-begins-discreet-moves-to-defuse-india-china-tension/article61665938.ece>
12. BBC. (2024, February 1). Brics: What is the group and which countries have joined? BBC Website. <https://www.bbc.com/news/world-66525474>
13. Bloomberg News. (2022, March 24). Xi-Putin Friendship Actually Does Have a Limit, China Envoy Says - Bloomberg. Bloomberg News. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-24/china-envoy-says-xi-putin-friendship-actually-does-have-a-limit>
14. Chia, C., & Haiqi, Z. (2021, November 3). Russia's Policy Overtures in Afghanistan. NUS Institute of South Asian Studies (ISAS). <https://www.isas.nus.edu.sg/papers/russias-policy-overtures-in-afghanistan/>
15. Dhar, B. (2024, February 23). Cheap Russian Oil Fuels India's Response to Ukraine War – The Diplomat. The Diplomat. <https://thediplomat.com/2024/02/cheap-russian-oil-fuels-indias-response-to-ukraine-war/>
16. Embassy of India in Moscow (Russia). (2024, June). India-Russia Bilateral Relations. Embassy of India, Moscow (Russia). <https://indianembassy-moscow.gov.in/bilateral-relations-india-russia.php>
17. Eugene Rumer. (2019). The Primakov (Not Gerasimov) Doctrine in Action. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/files__Rumer_PrimakovDoctrine_final1.pdf
18. Haider, M. (2015, August 19). Pakistan, Russia sign landmark defence deal - Pakistan - DAWN.COM. DAWN. <https://www.dawn.com/news/1201473>
19. Kugelman, M. (2022, February 22). Pakistan's PM Khan to visit Russia amid Ukraine tensions. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/22/pakiastans-pm-khan-to-visit-russia-amid-ukraine-tensions>
20. Kugelman, M. (2024). The Modi-Putin Summit Wasn't All Bad News for Washington. Foreignpolicy. <https://foreignpolicy.com/2024/07/10/modi-putin-summit-india-russia-us-relations/>
21. Nandan Unnikrishnan, & Ankita Dutta. (2023). Tracing the Strategic Dimensions of India-Russia Relations.
22. Prem K. Budhwar. (2007). India-Russia Relations: Past, Present and the Future. India Quarterly, 63(7), 51–83.
23. Rajan Menon, & Eugene Rumer. (2022). Russia and India: A New Chapter, The Return of Global Russia.
24. Saibal Dasguta. (2017, September 2). Russia refused to toe China line on Doklam: Envoy. The Times of India. http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/60328019.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
25. Shah, S. (2015, August 20). Pakistan Warms Up to Russia With Helicopter Deal - WSJ. The Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/pakistan-warms-up-to-russia-with-helicopter-deal-1440086692>

26. SIPRI. (2021, March 10). Russia remains India's top arms supplier: SIPRI data | Today News. SIPRI. <https://www.livemint.com/news/world/russia-remains-india-s-top-arms-supplier-sipri-data-11678888059801.html>
27. The Economic Times. (2023, May 16). India is fighting a war with its defence imports. Is it winning. The Economic Times. https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/india-is-fighting-a-war-with-its-defence-imports-is-it-winning/articleshow/100280582.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst
28. The Indian Express. (2021, August 5). India not invited to 'extended Troika' meeting on Afghanistan convened by Russia. India News - The Indian Express. <https://indianexpress.com/article/india/india-not-invited-to-extended-troika-meeting-on-afghanistan-convened-by-russia-7439915/>
29. The Times of India. (2022, December 12). Russia once again backs India's permanent membership at UNSC. The Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/india/russia-once-again-backs-indias-permanent-membership-at-unsc/articleshow/96161329.cms>
30. Tribune. (2021, October 9). Pak-Russia joint military exercise Druzhba-VI concludes. Tribune. https://tribune.com.pk/story/2324042/pak-russia-joint-military-exercise-druzhba-vi-concludes#google_vignette
31. Vohra, A. (2024, April 25). India looks beyond Russia for defense imports. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/india-defense-imports-russia-exports-trade-weapons/>
32. Wahlang, J., & Melkonian, S. (2024, February 19). India in the South Caucasus: Implications for Russia, Iran and Turkey. RIAC. <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/india-in-the-south-caucasus-implications-for-russia-iran-and-turkey/>

India and the Russian Federation Bilateral Relations: 2014-2024

Mohammadmahdi Khazaei

Master student of Indian Subcontinent Studies, School of International Relations,

Ministry of Foreign Affairs, Islamic Republic of Iran

Abstract

Understanding the nature and quality of India-Russia relations in the current international landscape is crucial. Key factors such as India's alignment with the Soviet Union during the Cold War, particularly under Prime Minister Indira Gandhi, India's emergence as a rising power, and Russia's role as a permanent member of the United Nations Security Council and a military power in organizations like the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and BRICS, along with their efforts to shape a new multipolar world order, underscore the importance of this relationship. The continued arms and energy trade between India and Russia, even after the Ukraine crisis, further highlights the significance of these ties. Despite its comprehensive relations with the United States, India has not joined Western sanctions against Russia, thereby demonstrating an independent foreign policy stance. This paper seeks to explore the changes in the bilateral relations between India and Russia since Narendra Modi assumed office as the Prime Minister of India in 2014, up to 2024, and to understand why these relations have been maintained and, at times, strengthened despite Western pressures. The study uses a descriptive-analytical method, drawing on library resources including books and articles. It hypothesizes that India's strategic independence in its foreign policy and Russia's aim to avoid the isolation imposed by the West are key factors in maintaining and deepening their bilateral relations. Economic benefits, particularly in energy and arms trade, have significantly influenced both countries' motivations to enhance their relationship.

Keywords: India, Russia, energy trading, arms trading, Ukraine crisis